

Część I.

PRAWO CYWILNE I RODZINNE

1. Zasiedzenie nieruchomości i dobra wiara

Zgodnie z Kodeksem cywilnym posiadacz samoistny nieruchomości niebędący jej właścicielem nabywa własność, jeżeli posiada nieruchomość nieprzerwanie od lat:

- a) 20, chyba że uzyskał posiadanie w złej wierze, wówczas termin zasiedzenia wynosi 30 lat,
- b) 10, chyba że uzyskał posiadanie w złej wierze, wówczas termin zasiedzenia wynosi 20 lat,
- c) 15, bez względu na dobrą lub złą wiarę w momencie uzyskania posiadania.

Warunkiem nabycia nieruchomości przez zasiedzenie jest **posiadanie samoistne i upływ czasu**¹. Zgodnie z art. 172 KC posiadacz nieruchomości niebędący jej właścicielem nabywa własność, jeżeli posiada nieruchomość nieprzerwanie **od 20 lat jako posiadacz samoistny**, chyba że uzyskał posiadanie w złej wierze. Po upływie **30 lat** posiadacz nieruchomości nabywa jej własność, choćby uzyskał posiadanie w złej wierze. Przedmiotem zasiedzenia **może być każda nieruchomość – a więc nieruchomość gruntowa, budynkowa, a także lokalowa** – i to bez względu na to, kto jest właścicielem tych nieruchomości. Nie można nabyć w drodze zasiedzenia własności budynku przysługującego rolniczej spółdzielni produkcyjnej, ponieważ prawo to jest związane z użytkowaniem gruntu przez rolniczą spółdzielnię produkcyjną, to zaś prawo jest niezbywalne (art. 272 w zw. z art. 254 KC). Sąd Najwyższy dopuszcza nawet możliwość nabycia w drodze zasiedzenia odrębnej własności lokalu w wyniku faktycznego podziału większego lokalu stanowiącego już przedmiot odrębnej własności, na mniejsze, samodzielne lokale (zob. uchw. SN z 15.3.1989 r., III CZP 14/89, Legalis Nr 26604)². Zgodnie dopuszcza się możliwość nabycia drogą

¹ Zgodnie z paremią *Ex diuturnitate temporis omnia praesumuntur esse rite et sollemniter acta* – po upływie długiego czasu zakłada się, że wszystko doszło do skutku z zachowaniem formy i przepisów.

² Za J. Nadler, w: E. Gniewek (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2008, Komentarz do art. 172 KC, s. 312.

zasiedzenia prawa własności wyodrębnionego lokalu, stanowiącego już odrębną nieruchomość. Nie jest możliwe nabycie w drodze zasiedzenia części składowej lokalu (np. piwnicy).

Warto zapamiętać, że bardzo ważne przepisy przejściowe dotyczące zasiedzenia znajdują się w ustawie z 28.7.1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 55, poz. 321 ze zm., tzw. nowela lipcowa). Zgodnie z art. 9 tej ustawy do zasiedzenia, którego bieg rozpoczął się przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, stosuje się od tej chwili przepisy niniejszej ustawy; dotyczy to w szczególności możliwości nabycia prawa przez zasiedzenie. Jeżeli przed dniem wejścia w życie ustawy istniał stan, który według przepisów dotychczasowych wyłączał zasiedzenie nieruchomości, a według przepisów obowiązujących po wejściu w życie tej ustawy prowadzi do zasiedzenia, zasiedzenie biegnie od dnia jej wejścia w życie; jednak termin ten ulega skróceniu o czas, w którym powyższy stan istniał przed wejściem w życie ustawy, **lecz nie więcej niż o połowę**³. Okresu posiadania przed wejściem w życie przepisów wyłączających zasiedzenie nieruchomości państwowych nie dolicza się do okresu, o który skraca się termin zasiedzenia takich nieruchomości ani nie uwzględnia się przy ustaleniu czasu niezbędnego do zasiedzenia⁴.

Podstawowym warunkiem skrócenia okresu posiadania lub nabycia własności przy ruchomościach w ogóle jest dobra wiara. **Dobra wiara (*bona fides*)** to jedna z cywilistycznych klauzul generalnych, która polega na **usprawiedliwionym w danych okolicznościach przekonaniu posiadacza, że przysługuje mu takie prawo, jakie faktycznie wykonuje**. Innymi słowy, jest to błędne, ale usprawiedliwione w danych okolicznościach zachowaniem należytej staranności, przekonanie o istnieniu prawa lub stosunku prawnego. Należy jednak podkreślić, że pojęcie to jest wyjątkowo niejednoznaczne. Istotą bowiem klauzul generalnych jest możliwość uwzględnienia w ocenie różnego rodzaju okoliczności faktycznych, które nie mogą być oceniane w sposób bezwzględny w oderwaniu od realiów konkretnego przypadku. Dobra wiara występuje w zakresie całego prawa cywilnego. Łączy się z innymi klauzulami, takimi jak rażące niedbalstwo czy też lekkomyślność. Co do zasady, rażące niedbalstwo wyłącza dobrą wiarę, a zatem jest podstawą przyjęcia złej wiary.

Podmiot prawa może być albo w złej, albo w dobrej wierze, a prawo nie zna w tym zakresie stanów pośrednich.

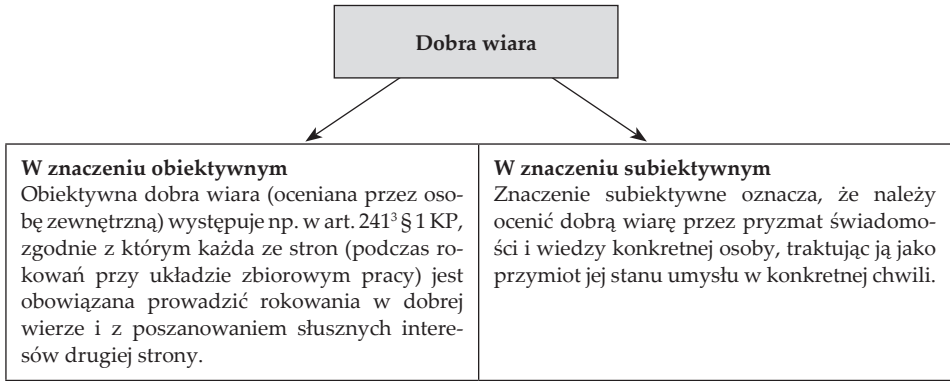
Dobra wiara i – będąca jej przeciwstawieniem – zła wiara pełnią tę samą funkcję (zapewnienie bezpieczeństwa obrotu) we wszystkich stosunkach prawnorzeczowych. Jeżeli ustawa uzależnia skutki prawne od dobrej lub złej wiary, **domniemywa się istnienie dobrej wiary** (art. 7 KC)⁵. Jest to domniemanie wzruszalne⁶, a zatem może być przed sądem obalone. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 20.4.1994 r. (I CRN 44/94, Legalis Nr 28578): *domniemanie przewidziane w art. 7 KC jest wiążące dla sądu orzekającego (art. 234 KPC) aż do czasu, gdy strona związana ciężarem dowodu (art. 6 KC) udowodni złą wiarę. Można wyróżnić dwa zasadnicze rodzaje dobrej wiary – w znaczeniu obiektywnym i subiektywnym.*

³ Post. SN z 15.5.2014 r. (IV CSK 485/13, Legalis Nr 1024775).

⁴ Post. SN z 25.11.2010 r. (I CSK 704/09, Legalis Nr 386464).

⁵ Zgodnie z rzymską zasadą *Bona fides praesumitur*.

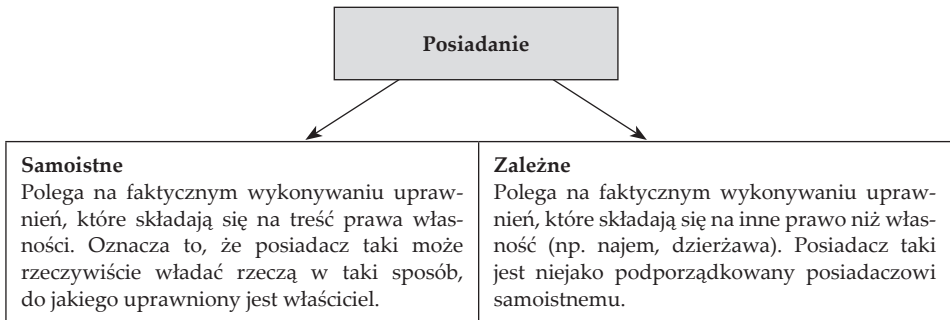
⁶ *Praesumptio iuris tantum*, w odróżnieniu od domniemań nieobalalnych – *praesumptiones iuris ac de iure*.

Pojęcie dobrej wiary nie ma jednolitego znaczenia w prawie rzeczowym. Przy zasiedzeniu decyduje **przekonanie posiadacza samoistnego, że przysługuje mu własne prawo**.

W świetle tradycyjnej koncepcji powzięcie wiadomości o braku uprawnień do posiadania rzeczy wyłącza dobrą wiarę posiadacza. Trzeba przyjąć, że złą wiarę implikuje również brak wspomnianej wiadomości, spowodowany wszelką postacią niedbalstwa.

Z kolei posiadanie to stan polegający na **faktycznym władztwie** (jest to możliwość dysponowania) nad rzeczą. Podkreślenia wymaga fakt, że posiadanie to nie prawo, choć często idzie w parze z jakimś prawem, np. z własnością. Na posiadanie składają się dwa elementy – **władanie nad rzeczą** (*corpus possessionis*) i **psychiczne nastawienie do władztwa** (*wykonywanie go dla siebie, animus rem sibi habendi*). W ten sposób można odróżnić posiadanie od zwykłego dzierżenia rzeczy (kiedy ktoś włada rzeczą za kogoś innego).

Domniemywa się, że **ten, kto rzeczą faktycznie włada, jest posiadaczem samoistnym (art. 339 KC)**. Niemożność posiadania wywołana przez przemijającą przeszkodę nie przerywa posiadania. Domniemywa się, że **posiadanie jest zgodne ze stanem prawnym** – dotyczy to również poprzedniego posiadacza (art. 341 KC). Prawo chroni zatem posiadanie – choć w sądzie dopuszczalny jest przeciwdowód i obalenie wskazanych domniemań.

Podstawa prawna:

Artykuły 7, 172–176 oraz 336–352 KC.

2. Podmiotowość prawna spółki cywilnej

- Zdolności prawnej nie ma:**
- a) spółka jawna,
 - b) **spółka cywilna**,
 - c) wspólnota mieszkaniowa.

Spółka cywilna jako umowa cywilnoprawna nie ma osobowości ani podmiotowości prawnej. Pozostałe wymienione w pytaniu podmioty to tzw. ułomne osoby prawne w rozumieniu art. 33¹ KC.

Uregulowana w art. 860–875 KC spółka cywilna nie jest podmiotem odrębnym od wspólników, lecz **wielostronnym stosunkiem zobowiązaniowym**⁷. Spółka cywilna to **umowa cywilnoprawna** o charakterze podobnym do np. umowy o dzieło czy sprzedaży. Jest ona **czynnością prawną wielostronnie zobowiązującą**. Umowa spółki jest umową **między żyjącymi** (*inter vivos*), **konsensualną** (dochodzi do skutku już w efekcie porozumienia stron), **zobowiązującą**, ponieważ rodzi po stronie wspólników określone prawne obowiązki, i wreszcie **kauzalną** – jej ważność jest bowiem uzależniona od istnienia prawnej przyczyny zawiązania spółki. Tytułem przykładu można wskazać, że czynnością prawną oderwaną od przyczyny jest np. przekaz bądź weksel, którego ważność i skuteczność nie zależą od ważności czy nawet istnienia przyczyny zobowiązania. Spółka tworzy pewną organizację wspólników, ale **nie ma zdolności prawnej ani zdolności do czynności prawnych, i to wspólnicy są podmiotami działającymi za spółkę**. W szczególności spółka cywilna nie jest ułomną osobą prawną⁸, w rozumieniu art. 33¹ § 1 KC. Zgodnie z tym przepisem do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych. Spółka cywilna **nie może być zatem stroną** w postępowaniu sądowym, **nie może też nabywać samodzielnie praw i obowiązków**. Jest tak we wszystkich stosunkach prawnych z wyjątkiem prawa pracy – tam powszechnie przyjmuje się, że to **spółka cywilna jest pracodawcą** – może podpisywać umowy, pozywać i być pozywana w sprawach pracowniczych. Taki pogląd wynika z brzmienia art. 3 KP, zgodnie z którym pracodawcą jest jednostka organizacyjna, choćby nie posiadała osobowości prawnej, a także osoba fizyczna, jeżeli zatrudnia ją one pracowników. Wynikający z art. 33¹ § 1 KC warunek przyznania przez odrębne ustawy zdolności prawnej został na gruncie art. 3 KP zastąpiony **zdolnością do zatrudniania pracowników**.

Wskazany brak podmiotowości prawnej **rozciąga się także na sferę proceduralną**, a mianowicie spółka cywilna **nie może być stroną w procesie** (wyjąwszy prawo pracy) – nie ma bowiem zdolności sądowej ani procesowej. Oznacza to na gruncie procesu cywilnego, że pozew złożony przeciwko spółce cywilnej zostanie **odrzucony** z uwagi na brak zdolności sądowej, a zatem brak możliwości samodzielnego jej występowania w są-

⁷ Zob. A. Malinowski, Spółka cywilna. Instrukcja obsługi, Gdańsk 2007, s. 11 i n.

⁸ Omówienie tzw. ułomnych osób prawnych znajduje się w odpowiedzi na pyt. Nr 7.

dzie jako strony stosunku prawnoprocesowego. Wcześniej jednak sąd, stosując art. 199 § 2 KPC, **może wezwać spółkę do usunięcia braków formalnych pozwu**. Zgodnie z tym przepisem z powodu braku zdolności sądowej jednej ze stron albo zdolności procesowej powoda i niedziałania przedstawiciela ustawowego lub braku w składzie organów jednostki organizacyjnej będącej powodem, uniemożliwiającego jej działanie, sąd odrzuci pozew dopiero wówczas, gdy brak nie będzie uzupełniony zgodnie z przepisami kodeksu.

Podstawa prawna:

Artykuł 8 § 1, art. 33¹ oraz 860 i n. KC.

3. Zdolność do czynności prawnych

- Zdolności do czynności prawnych nie mają osoby:**
- a) ubezwłasnowolnione częściowo,
 - b) **które nie ukończyły lat 13,**
 - c) które nie ukończyły lat 18.

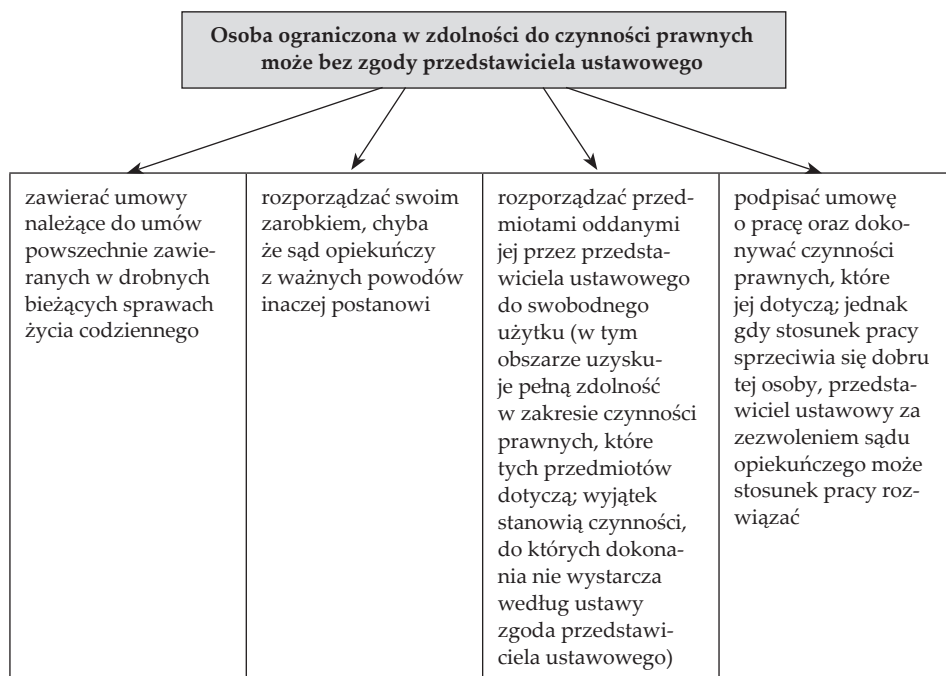
Zgodnie z art. 12 KC nie mają zdolności do czynności prawnych osoby, które nie ukończyły lat 13 **oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie**. Rozróżnia się zdolność pełną oraz ograniczoną. **Pełną zdolność do czynności prawnych każda osoba nabywa z chwilą uzyskania pełnoletności**. Pełnoletnim jest każdy, kto ukończył **lat 18**. Przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa (art. 10 KC). Sposób obliczenia wieku osoby fizycznej reguluje art. 112 KC. Zgodnie z tym przepisem termin oznaczony w tygodniach, miesiącach lub latach kończy się z upływem dnia, który nazwą lub datą odpowiada początkowemu dniowi terminu, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było – w ostatnim dniu tego miesiąca. **Jednak przy obliczaniu wieku osoby fizycznej termin upływa z początkiem ostatniego dnia**.

Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna. Jednak gdy osoba taka zawarła umowę należącą do **umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego**, umowa taka staje się ważna **z chwilą jej wykonania**, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych (art. 14 § 2 KC).

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni, którzy ukończyli lat 13, oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo (art. 15 KC). Do ważności czynności, przez którą taka osoba zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, potrzebna jest **zgoda jej przedstawiciela ustawowego**. Ważność umowy, która została zawarta bez wymaganej zgody przedstawiciela ustawowego, zależy od potwierdzenia umowy przez tego przedstawiciela (art. 18 § 1 KC). Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych

może sama **potwierdzić umowę** po uzyskaniu pełnej zdolności (art. 18 § 2 KC)⁹. Strona, która zawarła umowę z osobą z ograniczoną zdolnością, nie może powoływać się na brak zgody jej przedstawiciela – może jednak wyznaczyć mu odpowiedni termin do potwierdzenia umowy. Staje się wolna po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu (art. 18 § 3 KC).

Jeżeli osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych dokonała sama jednostronnej czynności prawnej, do której ustawa wymaga zgody przedstawiciela ustawowego, **czynność jest nieważna**. Są jednak pewne kategorie swobodnych czynności.

Podstawa prawna:
Artykuły 10–22 KC.

⁹ Post. SN z 15.12.1999 r. (I CKN 299/98, Legalis Nr 46786).

4. Kuratela dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo

Zgodnie z Kodeksem cywilnym dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo ustanawia się:

- a) opiekę,
- b) **kuratelę**,
- c) zarządcę majątku.

Osoba pełnoletnia może być ubezwłasnowolniona częściowo z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw. Dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo ustanawia się kuratelę¹⁰. Sprawy o ubezwłasnowolnienie należą do właściwości sądów okręgowych, które rozpoznają **je w trybie nieprocesowym**. W sprawach tych właściwy jest sąd miejsca zamieszkania osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, a w braku miejsca zamieszkania – sąd miejsca jej pobytu (art. 544 KPC). Warto zapamiętać, że zgodnie z art. 545 § 1 KPC wniosek o ubezwłasnowolnienie może zgłosić:

- 1) małżonek osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie;
- 2) jej krewni w linii prostej oraz rodzeństwo;
- 3) jej przedstawiciel ustawowy.

Krewni osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, nie mogą zgłaszać tego wniosku, jeżeli osoba ta ma przedstawiciela ustawowego. Wniosek o ubezwłasnowolnienie częściowe można zgłosić **już na rok przed dojściem do pełnoletności osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie** (art. 545 § 3 KPC). W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego wniosek o ubezwłasnowolnienie może złożyć także osoba, która ma być ubezwłasnowolniona¹¹.

W orzecznictwie nie budzi także wątpliwości, że uczestnik w sprawie o ubezwłasnowolnienie, mimo ubezwłasnowolnienia i ustanowienia kuratora do ochrony jego praw, ma zdolność do samodzielnego zaskarżenia postanowienia o ubezwłasnowolnieniu bez udziału i zgody kuratora, a nawet wbrew jego woli¹², może zatem także udzielić pełnomocnictwa do zaskarżenia postanowienia o ubezwłasnowolnieniu¹³.

Podstawa prawna:

Artykuł 16 § 2 KC.

¹⁰ Uchw. SN z 26.2.2015 r. (III CZP 102/14, Legalis Nr 1186134).

¹¹ Uchw. SN z 28.9.2016 r. (III CZP 38/16, Legalis Nr 1507248).

¹² Zob. orz. SN z 10.10.1957 r. (3 CR 478/57, Legalis Nr 11615).

¹³ Wyr. SN z 24.1.1968 r. (I CR 631/67, Legalis Nr 13371).

5. Miejsce zamieszkania

Miejscem zamieszkania osoby fizycznej w rozumieniu Kodeksu cywilnego jest:

- a) lokal, w którym osoba ta jest zameldowana,
- b) **miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu,**
- c) miejscowość, w której osoba ta przebywa dłużej niż 6 miesięcy.

Miejscem zamieszkania osoby fizycznej jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu. Można mieć tylko jedno miejsce zamieszkania (art. 25 KC).

Miejscowość, w której osoba zainteresowana ma zamiar stale zamieszkiwać, powinna stanowić **centrum jej życiowej działalności**. Na prawną konstrukcję miejsca zamieszkania składają się dwa elementy: **przebywanie w sensie fizycznym w określonej miejscowości (corpus) oraz wola, zamiar stałego pobytu (animus)**¹⁴. Oba te elementy muszą występować **łącznie**. W art. 25 KC chodzi o miejscowość w sensie administracyjnym – nie ma zatem znaczenia dokładny adres zamieszkania ani wykonanie obowiązku meldunkowego. Miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską **jest miejsce zamieszkania rodziców** albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej (art. 26 § 1 KC). Jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsca zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, **jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy**. Miejscem zamieszkania osoby pozostającej pod opieką jest miejsce zamieszkania opiekuna (art. 27 KC).

Pojęciem miejsca zamieszkania prawo posługuje się w wielu przepisach. Tytułem przykładu można wskazać:

- 1) **art. 454 § 1 KC** ustanawiający posiłkową zasadę określania miejsca spełnienia świadczenia; zgodnie z tym przepisem, jeżeli miejsce spełnienia świadczenia nie jest oznaczone ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione w miejscu, gdzie w chwili powstania zobowiązania **dłużnik miał zamieszkanie lub siedzibę**. Jednakże świadczenie pieniężne powinno być spełnione **w miejscu zamieszkania lub w siedzibie wierzyciela** w chwili spełnienia świadczenia; jeżeli wierzyciel zmienił miejsce zamieszkania lub siedzibę po powstaniu zobowiązania, ponosi spowodowaną przez tę zmianę nadwyżkę kosztów przesłania;
- 2) **art. 467 pkt 1 KC** dopuszczający możliwość złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego, jeżeli dłużnik nie zna miejsca zamieszkania wierzyciela;

¹⁴ Post. SN z 12.2.2014 r. (IV CZ 114/13, Legalis Nr 797077).

- 3) **art. 27, art. 508 § 1, art. 569 § 1, art. 628 i n. KPC** regulujące zagadnienie właściwości miejscowej sądów; jako przykład można wskazać podstawowy przy właściwości sądów art. 27 KPC statuujący zasadę *actor sequitur forum rei*; zgodnie z jego brzmieniem powództwo wytacza się **przed sąd I instancji, w którego okręgu pozwany ma miejsce zamieszkania**; miejsce zamieszkania określa się według przepisów Kodeksu cywilnego;
- 4) **art. 21 § 1 KPA** – zgodnie z tym przepisem właściwość miejscową organu administracji publicznej ustala się:
- a) w sprawach dotyczących nieruchomości – według miejsca jej położenia; jeżeli nieruchomość położona jest na obszarze właściwości dwóch lub więcej organów, orzekanie należy do organu, na którego obszarze znajduje się większa część nieruchomości,
 - b) w sprawach dotyczących prowadzenia zakładu pracy – według miejsca, w którym zakład pracy jest, był lub ma być prowadzony,
 - c) w innych sprawach – **według miejsca zamieszkania (siedziby) w kraju**, a w braku zamieszkania w kraju – według miejsca pobytu strony lub jednej ze stron; jeżeli żadna ze stron nie ma w kraju zamieszkania (siedziby) lub pobytu – według miejsca ostatniego ich zamieszkania (siedziby) lub pobytu w kraju;
- 5) **art. 3, art. 49 ust. 2, art. 51 ust. 2, art. 52, art. 54 ust. 2, art. 57, 58, art. 60 ust. 2** ustawy z 4.2.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 503), posługujące się łącznikiem miejsca zamieszkania dla wskazania prawa właściwego do dokonania merytorycznej oceny wymienionych w tych przepisach spraw¹⁵.

Podstawa prawna:

Artykuły 25–27 KC.

6. Uznanie za zmarłego

Zgodnie z Kodeksem cywilnym, jeżeli w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego czas śmierci został oznaczony tylko datą dnia, za chwilę domniemanej śmierci zaginionego uważa się:

- a) początek tego dnia,
- b) południe tego dnia,
- c) **koniec tego dnia.**

Jeżeli w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego czas śmierci został oznaczony tylko datą dnia, za chwilę domniemanej śmierci zaginionego uważa się koniec tego dnia (art. 31 § 3 KC).

¹⁵ Za J. Strzebińczyk, w: E. Gniewek (red.), *op. cit.*, Komentarz do art. 25 KC, s. 66.

Uznanie za zmarłego to instytucja prawa cywilnego pozwalająca uznać za zmarłą osobę, która zaginęła w niewyjaśnionych okolicznościach. Dzięki uznaniu jest możliwe uporządkowanie spraw po zaginionej osobie (dziedziczenie, swobodne dysponowanie majątkiem, ponowny ślub pozostałego przy życiu małżonka itp.). Zaginiony może być uznany za zmarłego, jeżeli upłynęło **10 lat** od końca roku, w którym według istniejących wiadomości jeszcze żył. Jednak gdyby w chwili uznania za zmarłego zaginiony ukończył **70 lat**, wystarczy upływ **5 lat**. Uznanie za zmarłego nie może nastąpić przed końcem roku, w którym zaginiony ukończyłby **23 lata**. Jeśli ktoś zaginął w czasie podróży powietrznej lub morskiej w związku z katastrofą statku lub okrętu albo w związku z innym szczególnym zdarzeniem, ten może być uznany za zmarłego po upływie **6 miesięcy** od dnia, w którym nastąpiła katastrofa albo to zdarzenie. Jeżeli nie można stwierdzić katastrofy, bieg 6-miesięcznego terminu rozpoczyna się z upływem **roku** od dnia, w którym statek lub okręt miał przybyć do portu przeznaczenia, a jeżeli nie było takiego portu – z upływem **2 lat** od dnia, w którym była ostatnia o nim wiadomość. Jeśli osoba zaginęła w związku z innym bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia, może ona być uznana za zmarłą po upływie **roku** od dnia, w którym niebezpieczeństwo ustało albo według okoliczności powinno było ustać¹⁶.

Zaginiony	Upływ czasu
Każdy	10 lat od końca roku kalendarzowego, w którym według istniejących wiadomości jeszcze żył.
Zaginiony, który w chwili uznania za zmarłego ukończyłby 70 lat	5 lat od końca roku kalendarzowego, w którym według istniejących wiadomości jeszcze żył.
Dziecko i młody człowiek	Uznanie za zmarłego nie może nastąpić przed końcem roku kalendarzowego, w którym zaginiony ukończyłby 23 lata.
Zaginiony w czasie podróży powietrznej lub morskiej w związku z katastrofą statku lub okrętu albo w związku z innym szczególnym zdarzeniem	Po upływie 6 miesięcy od dnia, w którym nastąpiła katastrofa albo inne szczególne zdarzenie. Jeżeli nie można stwierdzić katastrofy statku lub okrętu, bieg terminu 6-miesięcznego rozpoczyna się z upływem roku od dnia, w którym statek lub okręt miał przybyć do portu przeznaczenia, a jeżeli nie miał portu przeznaczenia – z upływem lat 2 od dnia, w którym była ostatnia o nim wiadomość.
Inne bezpośrednie niebezpieczeństwo	Po upływie roku od dnia, w którym niebezpieczeństwo ustało albo według okoliczności powinno było ustać.

Domniemywa się, że zaginiony zmarł w chwili oznaczonej w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego. Oznacza to, że uznanie jest tylko domniemaniem – nie pozbawia zatem osoby uznanej za zmarłą podmiotowości prawnej. Jako chwilę domniemanej śmierci sąd oznacza chwilę, która **według okoliczności jest najbardziej prawdopodobna**, a w braku wszelkich danych – pierwszy dzień terminu, z którego upływem uznanie za zmarłego stało się możliwe. Jeżeli kilka osób utraciło życie podczas gro-

¹⁶ Post. SN z 26.7.2006 r. (IV CSK 67/06, Legalis Nr 78845).

żącego im wspólnie niebezpieczeństwa, domniemywa się, że zmarły jednocześnie. Wniosek o uznanie za zmarłego można zgłosić nie wcześniej niż rok przed końcem terminu, po upływie którego zaginiony może być uznany za zmarłego. Gdy jednak uznanie może nastąpić po upływie roku lub krótszego terminu od zdarzenia, które uzasadnia prawdopodobieństwo śmierci zaginionego, wniosek można zgłosić dopiero po upływie tego terminu. Wniosek, oprócz danych koniecznych dla wniosku o wszczęcie postępowania, powinien zawierać imię, nazwisko i wiek zaginionego, imiona jego rodziców oraz nazwisko rodowe matki, a także **ostatnie znane miejsce zamieszkania i pobytu zaginionego**.

Uznanie za zmarłego to nie stwierdzenie zgonu. To ostatnie znajduje zastosowanie, gdy śmierć jest pewna, mimo że nie sporządzono aktu zgonu.

Podstawa prawna:
Artykuł 31 § 3 KC.

7. Ułomne osoby prawne

Zgodnie z Kodeksem cywilnym jednostkami organizacyjnymi, którym ustawa przyznaje zdolność sądową, do których stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych są:

- a) spółki cywilne,
- b) **spółki jawne**,
- c) spółdzielnie.

Ogólne przepisy wymieniają tylko dwa rodzaje podmiotów stosunków cywilnoprawnych: **osoby fizyczne i osoby prawne** (art. 1 KC). Jednak w polskim prawie funkcjonują także podmioty, które nie są ani osobami fizycznymi, ani osobami prawnymi (tzw. ułomne osoby prawne). Do tej kategorii należą np. spółki osobowe uregulowane w Kodeksie spółek handlowych (**m.in. spółka jawna¹⁷, spółka partnerska, spółka komandytowa, spółka komandytowo-akcyjna**). Innym przykładem takich podmiotów jest wspólnota mieszkaniowa i spółki kapitałowe w organizacji¹⁸. Zgodnie z art. 33¹ KC do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, **stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych**. Jeżeli przepis odrębny nie stanowi inaczej, za zobowiązania jednostki **odpowiedzialność subsydiarną** ponoszą

¹⁷ Spółka jawna została omówiona w odpowiedziach na pyt. Nr 102–104.

¹⁸ Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, proste spółki akcyjne i spółki akcyjne w organizacji mogą nabywać prawa, w tym własności nieruchomości i inne prawa rzeczowe, zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywane (art. 11 § 1 KSH).

jej członkowie; odpowiedzialność ta powstaje z chwilą, gdy jednostka organizacyjna stała się niewypłacalna.

Podstawa prawna:

Artykuł 33 KC.

8. Odpowiedzialność Skarbu Państwa

Zgodnie z Kodeksem cywilnym, jeżeli przepis odrębny nie stanowi inaczej, Skarb Państwa:

- a) ponosi odpowiedzialność za zobowiązania państwowych osób prawnych,
- b) **nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania państwowych osób prawnych,**
- c) ponosi solidarną odpowiedzialność z państwowymi osobami prawnymi.

Pytanie oparte jest na treści art. 40 § 1 KC, zgodnie z którym Skarb Państwa nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania państwowych osób prawnych, chyba że przepis odrębny stanowi inaczej. Państwowe osoby prawne nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania Skarbu Państwa.

W razie nieodpłatnego przejęcia, na podstawie obowiązujących ustaw, określonego składnika mienia od państwowej osoby prawnej na rzecz Skarbu Państwa, ten ostatni **odpowiada solidarnie z osobą prawną** za zobowiązania powstałe w okresie, gdy składnik stanowił własność danej osoby prawnej, do wysokości wartości tego składnika ustalonej według stanu z chwili przejęcia, a według cen z chwili zapłaty (art. 40 § 2 KC). Warto zapamiętać, że przepisami odrębnymi wskazanymi w art. 40 § 1 KC są m.in.:

- 1) art. 61 ustawy z 15.4.2011 r. o działalności leczniczej (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 450 ze zm.), zgodnie z którym zobowiązania i należności samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej po jego likwidacji **stają się zobowiązaniami i należnościami Skarbu Państwa** albo uczelni medycznej, albo właściwej jednostki samorządu terytorialnego, albo związku jednostek samorządu terytorialnego. Przepis zdania pierwszego stosuje się odpowiednio do mienia;
- 2) art. 5 ustawy z 9.11.1990 r. o przejęciu majątku byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (Dz.U. z 1991 r. Nr 16, poz. 72 ze zm.), zgodnie z którym **Skarb Państwa przejmuje odpowiedzialność za zobowiązania** obciążające nieruchomości lub ruchomości PZPR do wysokości ich wartości;

- 3) w licznych szczegółowych wypadkach odpowiedzialność Skarbu Państwa przewiduje ustawa z 8.5.1997 r. o poręczeniach i gwarancjach udzielanych przez Skarb Państwa oraz niektóre osoby prawne (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 291).

Podstawa prawna:

Artykuł 40 § 1 KC.

9. Kurator osoby prawnej

Zgodnie z Kodeksem cywilnym, jeżeli osoba prawna nie może być reprezentowana lub prowadzić swoich spraw ze względu na brak organu albo brak w składzie organu uprawnionego do jej reprezentowania, sąd:

- a) otwiera postępowanie likwidacyjne i ustanawia likwidatora,
- b) **ustanawia dla niej kuratora, który podlega nadzorowi sądu, który go ustanowił,**
- c) ma obowiązek zawiadomić założyciela lub organ założycielski.

Jeżeli osoba prawna nie może być reprezentowana lub prowadzić swoich spraw ze względu na brak organu albo brak w składzie organu uprawnionego do jej reprezentowania, sąd ustanawia dla niej kuratora. Kurator podlega nadzorowi sądu, który go ustanowił. Do czasu powołania albo uzupełnienia składu organu albo ustanowienia likwidatora kurator reprezentuje osobę prawną oraz prowadzi jej sprawy w granicach określonych w zaświadczeniu sądu (art. 42 § 1 i 2 KC). Kurator niezwłocznie podejmuje czynności zmierzające do powołania albo uzupełnienia składu organu osoby prawnej uprawnionego do jej reprezentowania, a w razie potrzeby do jej likwidacji (art. 42 § 3 KC).

Zgodnie z art. 42 § 4 KC pod rygorem nieważności kurator jest obowiązany uzyskać zezwolenie sądu rejestrowego na:

- 1) nabycie i zbycie przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części oraz na dokonanie czynności prawnej, na podstawie której następuje oddanie przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części do czasowego korzystania;
- 2) nabycie i zbycie oraz obciążanie nieruchomości, użytkowania wieczystego lub udziału w nieruchomości.

Kuratora ustanawia się na okres nieprzekraczający roku. W szczególnie uzasadnionych przypadkach można przedłużać ustanowienie kuratora na czas oznaczony, jeżeli czynności kuratora, o których mowa w art. 42 § 3 KC, nie mogły zostać zakończone przed upływem okresu, na który został ustanowiony. Jeżeli czynności podjęte przez kuratora nie doprowadziły do powołania lub uzupełnienia składu organu osoby prawnej uprawnione-

go do jej reprezentowania albo jej likwidacji, występuje on niezwłocznie z wnioskiem do sądu rejestrowego o rozwiązanie osoby prawnej. Nie narusza to uprawnień kuratora do wystąpienia z żądaniem rozwiązania osoby prawnej na podstawie odrębnych przepisów (art. 421 KC).

Warto zapamiętać, że kuratora w tym trybie powołuje sąd rejestrowy. Jak wskazał Sąd Najwyższy w uchwale z 13.3.2015 r. (III CZP 4/15, Legalis Nr 1187025): kuratora dla osoby prawnej, po kolejnej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, poczynawszy od 19.4.2010 r., ustanawia na wniosek lub z urzędu sąd rejestrowy, w którego okręgu osoba ta ma lub miała ostatnią siedzibę (art. 603 § 1 i 2 KPC). W kwestiach nieunormowanych w art. 599–605 KPC do spraw z zakresu kurateli stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu w sprawach z zakresu opieki (art. 605 KPC).

Kurator ma prawo do wynagrodzenia za swoją działalność oraz do zwrotu uzasadnionych wydatków, które poniósł w związku ze swoimi czynnościami. Koszty działania kuratora obciążają tymczasowo:

- 1) wnioskodawcę – odpowiednio do zakresu spraw wskazanych we wniosku;
- 2) Skarb Państwa – w pozostałym zakresie.

Wynagrodzenie kuratora obowiązane do rozliczenia podatku od towarów i usług podwyższa się o kwotę podatku od towarów i usług, określoną zgodnie z obowiązującą stawką tego podatku.

Przyznając postanowieniem koszty kuratorowi, sąd rejestrowy orzeka jednocześnie o obowiązku zwrotu kosztów poniesionych tymczasowo przez wnioskodawcę lub Skarb Państwa solidarnie od osoby prawnej, dla której kurator został ustanowiony, oraz osób obowiązanych do powołania organu uprawnionego do reprezentacji. Osoby te nie ponoszą jednak kosztów działania kuratora, jeżeli podjęły, z zachowaniem należytej staranności, czynności zmierzające do powołania lub wyboru organu uprawnionego do reprezentowania podmiotu.

Sąd rejestrowy może postanowieniem przyznawać kuratorowi zaliczki na wydatki w miarę dokonywanych czynności (art. 603⁴ § 1–5 KPC).

Podstawa prawna:

Artykuł 42 KC.

10. Ochrona nazwy i firmy spółki

Zgodnie z Kodeksem cywilnym firma osoby prawnej:

- a) **nie może być zbyta,**
- b) może być zbyta w formie pisemnej z podpisem urzędowo poświadczonym,
- c) może być zbyta w dowolnej formie i każdej osobie.

Przedsiębiorca działa w obrocie pod firmą¹⁹. Ustawodawca wyraźnie zastrzegł *de lege lata* niezbywalność firmy przedsiębiorcy, traktując ją jako dobro osobiste, analogicznie do nazwiska osoby fizycznej. Wynika to z oderwania firmy od przedsiębiorstwa (w znaczeniu przedmiotowym i funkcjonalnym) i ścisłego związania jej z osobą przedsiębiorcy. Nie można zatem zbywać firmy w drodze rozporządzenia przedsiębiorcy – ani poprzez rozporządzenie dotyczące odrębnie samej firmy, ani poprzez rozporządzenie dokonywane przy okazji zbywania przedsiębiorstwa.

Według zasad argumentacji *a maiori ad minus* należy stwierdzić, że **niedopuszczalne jest również obciążenie firmy na rzecz innej osoby**²⁰.

Przedsiębiorca, którego prawo do firmy zostało zagrożone cudzym działaniem, może **żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne**. Działaniem bezprawnym jest działanie sprzeczne z normami prawa lub zasadami współżycia społecznego, a bezprawność wyłącza działanie mające oparcie w przepisach prawa, zgodne z zasadami współżycia społecznego, działanie za zgodą pokrzywdzonego oraz w wykonywaniu prawa podmiotowego. W razie dokonanego naruszenia przedsiębiorca może także żądać usunięcia jego skutków, złożenia oświadczenia lub oświadczeń w odpowiedniej treści i formie, naprawienia na zasadach ogólnych szkody majątkowej lub wydania korzyści uzyskanej przez osobę, która dopuściła się naruszenia (art. 43¹⁰ KC). Wskazany przepis mówi o zagrożeniu cudzym działaniem. Po pierwsze, nie **musi dojść do naruszenia, aby przedsiębiorca mógł wystąpić na drogę sądową**. Wystarczy zagrożenie, a zatem sytuacja, w której przedsiębiorca powziął informację, że np. inny przedsiębiorca zamierza zarejestrować działalność pod bardzo podobnie brzmiącą firmą.

Firma **jest też chroniona przez przepisy ogólne dotyczące dóbr osobistych**. Zgodnie z tymi regulacjami (art. 23–24 KC) dobra osobiste człowieka, jak w szczególności: zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Oczywiście w przypadku przedsiębiorstw zinstytucjonalizowanych siłą rzeczy jest możliwe naruszenie tylko niektórych z tych dóbr. Wynika to zresztą wprost z art. 43 KC, zgodnie z którym przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych.

Ochrona prawa do firmy przysługuje niezależnie od tego, czy przedsiębiorca używa swojej firmy w stosunkach obrotu (np. wówczas, gdy zaniechał prowadzenia działalności, ale firma nadal pozostaje wpisana w rejestrze). Prawo do firmy **wygasa zawsze z chwilą ustania bytu prawnego przedsiębiorcy**. Może to być zakończenie działalności przez osobę fizyczną, połączone z wykreśleniem z ewidencji lub wykreśleniem spółki z KRS. Warto podkreślić, że firma jest dobrem osobistym przedsiębiorcy i jako taka podlega ochronie. Dobro to powstaje z chwilą przyjęcia przez przedsiębiorcę danej

¹⁹ W tym miejscu warto podkreślić, że spółka cywilna działa pod nazwą, w której powinny się znaleźć nazwiska wspólników. Według powszechnie przyjętego poglądu nie jest to jednak firma w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego, a zatem każdy wspólnik działa pod własną firmą (zgodnie z art. 43⁴ KC firmą osoby fizycznej jest jej imię i nazwisko; nie wyklucza to włączenia do firmy pseudonimu lub określeń wskazujących na przedmiot działalności przedsiębiorcy, miejsce jej prowadzenia oraz innych określeń dowolnie obranych), które jednak na zasadzie faktycznego połączenia może być zastępowane w obrocie przez nazwę spółki cywilnej. Warto wskazać w tym miejscu na wyr. SA w Katowicach z 14.3.2006 r. (I ACa 2057/05, Legalis Nr 78710).

²⁰ Tak E. Gniewek, w: E. Gniewek (red.), *op. cit.*, Komentarz do art. 43⁹ KC, s. 102.